

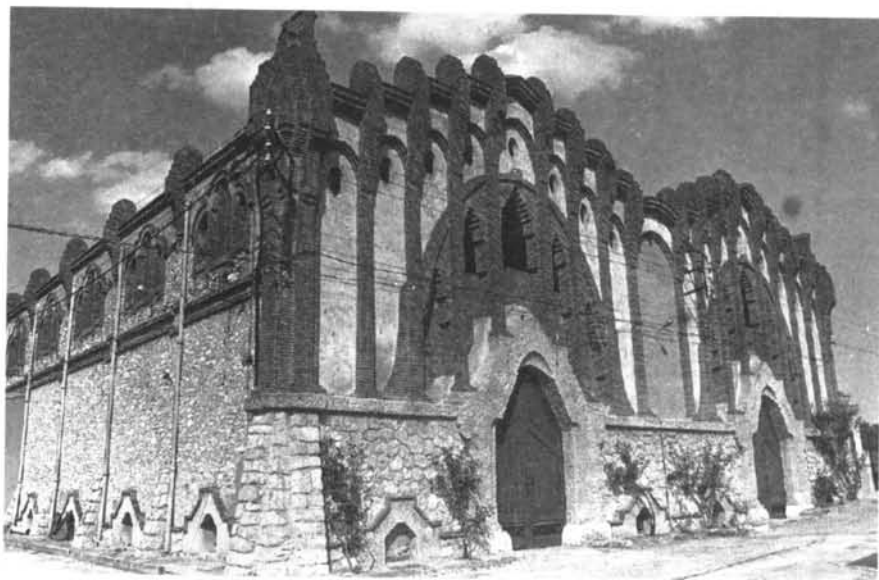
L'ENSENYAMENT DEL FENOMEN COOPERATIU I DELS SEUS VALORS

ANTONI GAVALDÀ TORRENTS

L'autor analitza el cooperativisme des d'un punt de vista docent, enfocant aquest fenomen com una matèria a impartir dins les Ciències Socials que es donen a l'ensenyament primari i secundari. L'article tracta l'escàs marc teòric del qual disposa el professorat i el desaprofita-ment de l'entorn geogràfic per activar treballs d'investigació amb els alumnes. Per acabar, també es presenten diversos continguts de l'ESO que ajuden a l'estudi de l'associacionisme.

LA COOPERATIVA COM A EINA PER ENSENYAR CIÈNCIES SOCIALS

Fa més de deu anys, concretament el 1988, en el marc del primer simposi sobre l'ensenyament de les Ciències Socials celebrat a Vic, Andreu Mayayo i qui signa l'article, professors en aquell moment, ambdós, de l'Escola Universitària del Professorat de Tarragona, vam presentar una comunicació sobre el tema cooperatiu, publicada a les Actes que van veure la llum al mateix moment.¹ El motiu que ens empenyé a la reflexió fou causat per més d'una raó. Hi ajudava el fet que estàvem acabant sengles tesis sobre la problemàtica cooperativa agrària, per la qual cosa hi vàiem un potencial actiu d'aprenentatge; que ens adonàvem que els alumnes amb els quals treballàvem no tenien massa punts de relació i contacte amb la seva pròpia realitat, motivat, segurament, per un ensenyament llibresc desdibuixat; que les seves arrels de gent de poble havien estat esbiaixades per harmonitzar-los com a capitalistes; i que les preguntes clàssiques d'història que presentaven una societat en conflicte havien estat substituïdes per descripcions positivistes que donaven lloc a una història tancada, acabada, feta per savis. El panorama era descoratjador. En el treball insinuàvem en uns casos, afirmàvem en d'altres i concretàvem finalment, cinc eixos per on incidir en el context cooperatiu, amb un determinat tipus d'alumnes, en aquell cas, futurs mestres. El marc teoricopràctic que ela-

Exterior del celler de Nulles, obra de l'arquitecte valenc Cèsar Martinell, seguint els paràmetres del modernisme. (Foto: © J. Santesmases)

boràvem passava per aprofundir en: a) El concepte de cooperativisme; b) La societat en què es mou el cooperativisme agrari; c) El funcionament del sistema cooperatiu; d) L'aplicació del cooperativisme a l'escola rural; i e) les fonts de treball en l'àrea de les Ciències Socials, suggeriments metodològics.

El treball pretenia mostrar, en suma, el potencial que albergava una cooperativa agrària com a eina per ensenyar un determinat tipus de Socials, en el sentit que allò que més interessava eren les persones i la societat, per sobre de clixés tancats d'èpoques històriques, de lleis que empenyien o frenaven el moviment, de

formes de govern del país que ajudaven o menystenien el cooperativisme... I, sobretot, a entendre que la història que calia ensenyar i viure era també, entre d'altres, la dels seus avantpassats en projectes de cooperació comuna.

El tema, consegüentment, no es va tancar ni ho estarà pas ara, però sí que es voldria ampliar amb aquesta aportació. I dic, volgutament, ampliar perquè el nou sistema educatiu de la Reforma anima a treballar en aquest sentit, buscant connexions o punts forts inicials de plantejament d'un tema per desenvolupar-los en funció del temps de què es disposa i dels objectius que es pretenen. En aquest or-

Detall de la façana exterior del celler de Nulles. (Foto: © J. Santesmasés)

dre, la Reforma ha optat per unes Ciències Socials àmplies, no subjectes únicament a la Geografia i a la Història, tot i ser les ciències predominants de l'àrea. Altres ciències com la Sociologia, l'Antropologia, l'Economia i la Política, participen d'aquest projecte en interrelació.

Situats en aquest inici de plantejament, opinem que un estudi cooperatiu adequat de la societat local permetria seguir un fil argumental ampli des de diverses Ciències Socials, en el qual, les disciplines serien subsidiàries d'un sistema global d'estudi.

EL CURRÍCULUM DE SOCIALS DE PRIMÀRIA I DE SECUNDÀRIA OBLIGATÒRIA

El currículum defineix les intencions educatives, el paper del professorat i el con-

trol del procés d'ensenyament aprenentatge. El currículum és una construcció social que sorgeix, es transforma i s'adequa en funció d'unes circumstàncies històriques i d'uns interessos socials, i adquireix sentit a través d'unes pràctiques educatives. El currículum, per tant, ha de decidir quins aspectes culturals vol que coneguin les noves generacions i, a més, de quina manera vol que els rebin.

El currículum de Primària i de Secundària està estructurat en tres nivells de concreció i, per tant, de decisió; aspectes sabuts. El primer nivell correspon a l'autoritat educativa, d'acord amb uns determinats eixos de sortida, que indiscutiblement no serien els mateixos si l'Estat no estigués descentralitzat en autonomies o si no hi hagués un pluralisme democràtic

autèntic. D'aquest primer nivell n'emana el segon, a càrrec de l'equip de cicle educatiu, el qual hauria de decidir què incloure en un curs o en un altre, com incidir majoritàriament en uns determinats continguts, en detriment d'uns altres, i quin nivell d'exigència caldria arbitrar per assolir els objectius marcats. El tercer nivell, el de la concreció específica a l'aula, és el gestat pel professorat del curs, i és el detall de com es durà a terme l'ensenyament aprenentatge, partint de criteris com ara decidir el tipus de coneixement que prevaldrà –conceptual, procedimental o actitudinal–, el temps del qual es disposarà, el material que es podrà utilitzar, l'ordre de treball dels continguts... Conseqüentment, amb aquest disseny pot escriure's, ras i curt, que els professors tenen la clau de quins conceptes han de prevaler, en quin moment cronològic s'han d'incorporar a l'ensenyament i com s'han de desenvolupar. Òbviament, cal indicar que és del tot lògic que el professor demani recursos externs, bàsicament en format de llibres de text, però també és del tot raonable que una organització d'objectius de les Ciències Socials lligades a l'entorn haurien de fer viable que entressin a l'aula, en major o menor mesura, temes alternatius basats en no igualar i harmonitzar un ensenyament que hauria de ser diferenciat i adaptat a les necessitats dels alumnes. I és aquí on rauen dos dels problemes essencials en l'aplicació de la Reforma. Un és l'escàs marc teòric amb què el professorat implicat s'ha hagut d'encarar. Aquest professorat, en general, partia d'una tradició d'anys que afirmava que

Quadre núm. 1: Objectius terminals de fets, conceptes i sistemes conceptuals de l'ESO, que permeten ajudar en l'estudi del tractament cooperatiu

- 1.13 Analitzar diferents casos de transformacions de paisatges urbans i rurals de Catalunya. Analitzar diferents casos de transformacions d'un mateix paisatge al llarg del temps, considerant el paisatge com a document i testimoni històric.
- 3.5 Conèixer els trets principals de l'evolució de l'agricultura, ramaderia i pesca en diferents civilitzacions i diferents períodes històrics, des del món antic fins al començament del segle XX.
- 3.6 Conèixer i descriure l'aplicació de la indústria a la tècnica agrària i a les tècniques de transport, conservació i transformació d'elements.
- 3.11 Conèixer les grans etapes de la Humanitat respecte del desenvolupament tècnic i científic, i les seves repercussions en la vida quotidiana i en l'economia de la societat [...].
- 4.14 Conèixer les principals formes de conflictivitat social i política a Catalunya durant el segle XIX i a la primera del segle XX, amb l'aparició del moviment obrer organitzat, el nacionalisme popular i el regionalisme burgès.
- 4.18 Conèixer, a grans trets, les característiques sociopolítiques de Catalunya durant la II República [...].
- 4.20 Conèixer les etapes de la dictadura feixista del general Franco, el seu marc, les seves institucions i repercussions econòmiques [...].
- 5.18 Conèixer les principals manifestacions artístiques a Catalunya durant els segles XIX i XX, especialment les aportacions del [...], Modernisme, [...].

Quadre núm. 2: Objectius terminals de procediments de l'ESO, que permeten ajudar en l'estudi del tractament cooperatiu.

- 1.10 Descriure un paisatge natural, rural o urbà, utilitzant de forma combinada dades observades en la realitat, així com en fotografies i mapes.
- 2.2 Classificar i ordenar correctament diferents cicles evolutius, processos de fabricació o transformació d'un producte, evolució d'un objecte, etc., al llarg del temps.
- 2.4 Identificar les duracions de diferents situacions històriques: estructurals o de llarga durada; conjunturals, de durada mitjana; i factuais, de curta durada.
- 2.11 Confeccionar dossiers sobre la història personal de la família, barri, localitat, etc., emprant documents orals, escrits o materials.
- 2.12 Localitzar, recollir, arxivar i utilitzar documents històrics a partir de fonts d'informació directes o indirectes per indagar sobre un determinat document històric.
- 2.15 Observar i analitzar diferents tipus de manifestacions artístiques i reconèixer la informació històrica i estètica que comporten.
- 2.19 Establir hipòtesis de treball a partir de models d'interpretació històrics i deduir-ne la validesa en casos o situacions històriques particulars.
- 3.6 Recollir dades i informació mitjançant l'observació directa: gravats, textos d'altri, fotos, pel·lícules, vídeos, etc.
- 3.7 Realitzar entrevistes i confeccionar qüestionaris a fi de sol·licitar informació, formulant preguntes precises [...].
- 3.8 Confeccionar diferents tipus de gràfics, taules i quadres estadístics per emmagatzemar, classificar i disposar de fàcil accés o lectura de les informacions recollides per diferents mètodes.
- 3.10 Recopilar informacions estadístiques d'institucions públiques o privades.
- 3.14 Utilitzar la premsa diària i els diferents mitjans de comunicació per obtenir informació [...].
- 4.3 Realitzar debats i judicis sobre [...] aspectes d'interès del passat.
- 4.8 Construir i simular, mitjançant diferents treballs manuals, diferents eines, màquines o artefactes importants en el desenrotllament tècnic de la Humanitat [...].

per ensenyar calia un bon domini de la ciència referent i quatre detalls complementaris, subsidiaris, de psicopedagogia i de didàctica. En la seva formació inicial, a les facultats d'educació o a la de les ciències referents, no havia treballat amb rigor el currículum. No es treballava a Magisteri perquè el currículum anterior a la Reforma era prescriptiu, tancat, assenyalant el que s'havia de fer a cada nivell o curs, i com s'havia de fer. En l'òrbita de llicenciatura es deixava com un apèndix del desprestigiat Curs d'Adaptació Pedagògica (CAP). Per acabar-ho de completar, les editorials feien la feina, tot tancant el procés del currículum, el qual era vist pel professorat, finalment, com una cosa de planificadors teòrics que mai no havien trepitjat la classe. Amb la Reforma, el nivell de decisió del currículum ha canviat. Prenent com a base el fet que permet ser obert en força aspectes, i malgrat les múltiples objeccions que es puguin fer d'aquesta expressió, el professorat disposa d'un marge per actuar i, per consegüent, de decisió en coherència i llibertat per a l'adequació dels continguts a impartir als alumnes que es troben en aquella escola o institut concrets. I el segon problema que hi veiem, i que afecta també de ple el que ens ocupa, és que s'haurien d'aprofitar les potenciali-

tats de cada indret o zona per activar els treballs d'investigació amb els alumnes. Aquest aspecte, en part contrarestat pels crèdits de síntesi, implicaria que no només en aquests tipus de treball, sinó també en el treball continuat d'aula, hi hauria d'haver eixos que aglutinessin tant la formació conceptual com, sobretot, la procedimental i actitudinal. Seria en aquest context en el qual en alguns pobles i comarques podria incidir-se en el tema cooperatiu, pel fet de tenir-lo a

l'abast, i com a moviment que ha perdurat al llarg de tot el segle XX. Per proximitat física, ja que a molts pobles hi havia cooperatives i potser encara n'hi ha; pel fet que es pot abordar des de diversos enfocaments científics amb problemàtiques diverses; i sobretot per comprensió d'uns valors que reforcessin l'arrelament dels seus avantpassats i, per extensió, els seus, i que sovint es treballen inconnexos. L'aprenentatge cooperatiu, com a valor de valors de la demo-

Interior del celler de Nulles, situat damunt les tines. (Foto: © J. Santesmases)

Quadre núm. 3: Objectius terminals d'actituds, valors i normes de l'ESO que permeten ajudar en l'estudi del tractament cooperatiu

- 2.2 Contrastar les opinions i les informacions abans d'acceptar-les, comprovar la fiabilitat dels orígens i el grau de versemblança. Comportar-se respectuosament amb el medi natural, rural o urbà [...].
- 3.7 Comportar-se respectuosament amb els elements del passat que perduren entre nosaltres.
- 3.9 [...] I defensar el seu patrimoni mediambiental, cultural, lingüístic i historicoartístic.
- 5.3 Relativitzar els grans conceptes culturals de l'àrea de civilització occidental.
- 5.4 Respectar els conceptes culturals i valors d'altres pobles i civilitzacions.
- 5.6 Proclamar la fraternitat i igualtat entre els diferents pobles i cultures de la terra.

cràcia de què gaudim, podria encarar-se com a nucli o com a complement a un aprenentatge profitós de les Socials.

EL CURRÍCULUM QUANT A FENOMEN COOPERATIU. APUNTS DE CONTINGUTS D'APRENENTATGE

El currículum de Ciències Socials de Primària i de l'Educació Secundària Obligatoria² (ESO) és ampli i suggeridor, i dut al peu de la lletra, inacabable. A partir d'uns objectius generals, a l'àrea de les Ciències Socials, s'hi concreten els continguts –de procediments; fets, conceptes i sistemes conceptuals, i d'actituds, valors i normes–, els quals deriven cap a uns objectius terminals, nus d'on es poden arbitrar itineraris curriculars, en funció de les preguntes que fem, basant-nos tant en la demanda dels propis alumnes com en la lògica de la disciplina. En el cas que ens ocupa, i fixant-nos en tot tipus d'objectius, el tractament del model cooperatiu podria fonamentar-se en alguns dels següents que s'exposaran, extrets del currículum, a partir d'una sola seriació de continguts, o en un conglomerat de diversos objectius de tots els blocs de continguts, qüestió que ens semblaria la més adequada en la formació d'alumnes d'ensenyament obligatori. Evidentment, el fet de partir d'uns objectius ha de dur inevitablement a l'elecció de quin o quins seran els continguts sobre els quals ens basarem. No seria el mateix, per posar un exemple, partir d'un contingut actitudinal que d'un de procedimental o que d'un de fets i conceptes. El que sí veiem assenyalat és que, com sigui que la interpretació és lliure, també ho ha de ser la tria, per la qual cosa els temes o eixos han de poder basar-se en continguts diferenciats, sense que el professor que estructurari un tema en els procedimentals o actitudinals senti un neguit de culpabilitat pel que fa als

continguts qualificats «de sempre» o a l'inrevés. La idea fonamental, opinem, és saber el perquè de la tria d'una opció respecte d'una altra i tenir clara la pretensió d'allò que es vol aconseguir. Vegem un parell d'exemples.

Agafant el contingut de fets i conceptes 5.18 (quadre 1), la base seria l'opció artística d'estudiar el Modernisme a través dels cellers cooperatius, aspecte que podria completar-se amb diversos eixos com la temàtica social de quin va ser el segment poblacional que avalava la construcció, el perfil econòmic del finançament, entenent com es va estructurar la forma d'empenyorament dels socis, o els valors que comportava el treball a tornajorns, aportant-hi treball físic i estris. No seria el mateix si l'estructura del tema s'agafés a partir del contingut procedimental 3.8 (quadre 2), ja que la base seria el fet de saber confeccionar gràfics, taules i quadres estadístics referits a la societat agrària, tot buscant-ne una funció interpretativa. De fet, la base seria l'estadística, la qual serveix a l'historiador com a auxiliar per a la reconstrucció històrica, aspecte que, de la mateixa manera, hauria de servir a l'alumne com a auxiliar per al coneixement històric.³ El material estadístic té una sèrie d'avantatges, entre les quals cal esmentar les següents: permet simplificar grans quantitats de dades, permet visualitzar-les amb la possibilitat d'establir comparacions, relacions, classificacions en un treball d'anàlisi interpretativa, renova les fonts d'interès, exigint un llenguatge clar i precís, i incorpora elements de fonamentació de les opinions que s'escolen, descartant la verbalització ampullosa, en nom de la concisió. Tanmateix, de la mateixa manera que dèiem en agafar el contingut de fets anteriors, les dades estadístiques prendrien relleu i comprensibilitat en un context en què s'incloués un referent

adequat, en el qual, per tant, les línies mestres estiguessin clarament emmarcades per poder-ne fer una bona interpretació.

De tot el precedent es desprenen dues qüestions que volem assenyalar per finalitzar. Una és que l'escola de la democràcia, que significà el moviment cooperatiu agrari per a molts pobles, convindria, sempre que es pogués, no bandejar-la en nom d'altres temes en els quals l'ús de les fonts és més difícil i, segonament, que quan parlem d'història, parlem d'història feta per persones, i cal convenir que si hi ha un aspecte en el qual queda inclosa aquesta participació activa és, indubtablement, el moviment cooperatiu en les vessants social, econòmica i lúdica.

NOTES

1. GAVALDÀ, A.; MAYAYO A.: «L'escola com aprenentatge cooperatiu», a *Actes del I Simposium sobre l'ensenyament de les Ciències Socials*, Eumo, Vic, 1988.

2. *Disseny Curricular. Ensenyament Secundari Obligatori*, Departament d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya, Gabinet Tècnic, Barcelona, 1989.

3. Al respecte, és summament interessant el llibre d'OSSANNA, E.O.; BARGELLINI, E.M.; LAURINO, E.S.: *El material didàctic en la enseñanza de la Historia*, El Ateneo, Buenos Aires, 1984.

Antoni Gavalda Torrents

Professor de la Universitat Rovira i Virgili